

Maahanmuuttajien toimijuus työmarkkinoilla Kainuussa, Kymenlaaksossa ja Pohjois-Savossa

Aini Pehkonen & Elli Heikkilä

Tiivistelmä

Artikkelissa tutkitaan maahanmuuttajien toimijuutta ja sitä rajoittavia tekijöitä työmarkkinoilla Kainuun, Kymenlaakson ja Pohjois-Savon maakunnissa. Toimijuutta lähestytään työllisyyden, pääasiallisen toiminnan, kansalaisuuden ja koulutuksen avulla. Toimijuutta rajoittavina tekijöinä tarkastellaan työttömyyttä ja koettua syrjintää työelämässä. Tutkimusaineistona on käytetty Tilastokeskuksen virallisia tilastoja, yhteispohjoismaisen CAGE-hankkeen rekisteriaineistoa sekä työ- ja elinkeinoministeriön Kotoutumisen indikaattorit -tietokantaa. Tutkimus on luonteeltaan kvantitatiivinen. Tutkimusmaakuntien väestöllinen kehitys muuttotappioalueena on haasteellinen nyt ja myös lähitulevaisuudessa ja ulkomaalaistaustaisten osuus väestöstä on varsin alhainen myös työmarkkinoiden näkökulmasta. Toimijuutta tarkasteltaessa koulutustaustalla on merkitystä työllistymisessä, sillä keski- ja korkea-asteen koulutuksen omaavat maahanmuuttajat ovat työllistyneet parhaiten. Pakolaistaustaisilla työllisten osuus on alhaisin. Toimijuutta rajoittavia tekijöitä ovat työllistymisen haasteet työmarkkinoilla ja syrjintä työelämässä. Ulkomailla syntyneillä ulkomaalaistaustaisilla on korkeampi työttömyysaste kuin Suomessa syntyneillä suomalais- ja ulkomaalaistaustaisilla. Runsas neljännes ulkomailla syntyneistä ulkomaalaistaustaisista on kokenut syrjintää työelämässä. Toimijuus, vuorovaikutteisuus ja yksilön kuulumisen tunne yhteisöön ja alueelle lisäävät positiivista toimijuutta, subjektiivista hyvinvointia ja edesauttavat alueiden elinvoimaisuutta sekä väestön positiivista ikärakennetta.

Avainsanat:

toimijuus, maahanmuuttajat, työvoima, pääasiallinen toiminta, kotoutuminen

Abstract

The agency of immigrants in the labour market in Kainuu, Kymenlaakso and North-Savo

This article examines immigrants' agency and factors which limit agency in the labour market in the counties of Kainuu, Kymenlaakso and North-Savo. The agency is approached through employment, primary activity, citizenship and education. Unemployment and perceived discrimination in working life are examined as factors limiting the agency. The official statistics of Statistics

Finland, the registry data of the joint Nordic CAGE project and the Integration Indicators database of the Ministry of Economic Affairs and Employment of Finland have been used as research data. The research has been quantitative in nature. The demographic development of the study counties as an area of migration loss is challenging now and in the future. The share of people with a foreign background in the population is also quite low. When looking at the agency, the educational background has played a role in employment, as immigrants with secondary and higher education have been the best employed. The share of employed persons with a refugee background in the main activity has been the lowest. There have been limitations in terms of agency in the labor market. People with a foreign background born abroad have had a clearly higher unemployment rate than people with a foreign and Finnish background born in Finland. More than a quarter of people with a foreign background born abroad have experienced discrimination in working life. These and other individual experiences can trigger out-migration from the study counties. Agency, interactivity and the individual's sense of belonging to the community increase subjective well-being and contribute to attachment to different areas in our country.

Keywords:

agency, immigrants, labour force, primary activity, integration

Johdanto

Suomen väestöstä on ulkomaalaistaustaisia noin 508 000 henkilöä eli alle kymmenen prosenttia (9 %) (Tilastokeskus 2023a). Yleisimpiä maahanmuuttajien lähtömaita ovat entinen Neuvostoliitto, Viro, Irak, Somalia ja entinen Jugoslavia. Viime vuosina maahanmuutto on kannatellut Suomen väestönkasvua, sillä syntyvyys on Suomessa alhaista, kuten myös laajalti Euroopassa. Vuonna 2020 Suomen väkiluku kasvoi muuttovoiton ansiosta vajaalla 11 000 henkilöllä. Muuttovoitto tasa-painottaa väestön ikärakennetta, sillä ulkomaalaistaustaiset ovat keskimäärin suomalaista väestöä nuorempia (Heikkilä 2017). Yleisimpiä perusteita muuttaa Suomeen ovat työ, perhe ja opiskelu. Vuonna 2020 Maahanmuuttovirasto myönsi kaikkiaan noin 21 000 uutta oleskelulupaa. Julkisessa keskustelussa korostuvat etenkin turvapaikanhakijat ja kiintiöpakolaiset, kansainväliseen suojeluun perustuva maahanmuutto muodostaa valtakunnallisesti vain pienen osan Suomeen muuton kokonaisuudesta. Oleskeluluvan kansainvälisen suojelun perusteella on saanut 3 000–4 000 henkilöä vuosittain. Luku sisältää sekä turvapaikan saaneet että kiintiöpakolaisina maahan tulleet (Sisäministeriö 2021). Sota Ukrainassa on aiheuttanut sen, että miljoonat ukrainalaiset ovat paenneet sotaa ja hakeneet turvaa EU-maista. Vuosi sodan alkamisen jälkeen helmikuussa 2023, ukrainalaisia oli Suomessa noin 50 000 henkeä (Eurooppa-neuvosto 2023).

Suomessa asuvia EU-kansalaisia on töissä noin 45 000 ja EU:n ulkopuolelta tulleita noin 90 000. Virolaisia käy töissä Suomessa noin 15 000. Maahanmuuttajamiesten työllisyysaste on noin 60 % riippumatta asuinvuosien määrästä. Maahanmuuttajajanaisten työllisyysaste on muita Pohjoismaita matalampi. Yksityinen sektori työllistää vieraskielisiä enemmän kuin julkinen sektori. (Elinkeinoelämän keskusliitto 2021; EVA 2021.) Tulevina vuosina Suomen taloudellisen huoltosuhteen odotetaan heikentyvän merkittävästi, joten maahanmuuttoa pidetään keskeisenä toimenpiteenä Suomen elinvoimaisuuden ja kilpailukyvyn ylläpitämiseksi ja vahvistamiseksi. Työvoiman ja osaajien saatavuus on tunnistettu yhdeksi suomalaisyritysten suurimmista haasteista. Yritykset tarvitsevat enemmän osaavaa työvoimaa kuin Suomesta tällä hetkellä löytyy. Osaajien tarvetta on tunnistettu muun muassa kaupan-, ICT-, teollisuus-, puhtaanapito-, kasvatus-, opetus- ja sosiaali- ja terveydenhuoltoaloilla (Kauppakamari 2023; Kuntien työvoimaennuste 2030). Lisäksi työvoiman nopeampainen vaihtuvuus heikentää organisaatioiden kilpailukykyä (Hämäläinen 2022).

Työvoiman saatavuus ja yksilön pääsy työelämään osalliseksi on kaksisuuntainen prosessi.

Maahanmuuton avulla voidaan vahvistaa alueiden elinvoimaisuutta, työvoiman saatavuutta ja yksilöiden mahdollisuutta rakentaa elämäänsä. Osallistuminen työmarkkinoilla on yksi keskeisimpiä ulottuvuuksia maahanmuuttajien kotoutumisessa ja itsensä toteuttamisessa (esim. Työ- ja elinkeinoministeriö 2014; Kiviholma & Karhunen 2022; Sarvimäki & Hämäläinen 2016). Tässä artikkelissa tutkimme maahanmuuttajien toimijuutta työmarkkinoilla ja sitä, millaiset tekijät edesauttavat ja rajoittavat heidän pääsyään sinne. Analyysin kohteina ovat Kainuun, Kymenlaakson ja Pohjois-Savon maakunnat, jotka eivät ole niin sanottuja kärkimaakuntia, joihin maahanmuuttajat yleisemmin asettuvat. Lisäksi nämä maakunnat edustavat muuttotappioalueita. Toimijuuden tutkiminen tässä jännitteisessä asetelmassa lisää tietoa maahanmuuttajien positiosta muuttotappioalueen työmarkkinoilla.

Tutkimusalueet

Kainuu on noin 70 000 asukkaan maakunta (Tilastokeskus 26.10.2023). Kaivannaisala, biotalous ja matkailu ovat merkittäviä työllistäjiä. Työllisiä eniten työllistää kuitenkin terveys- ja sosiaalipalvelut (noin 20 %), hallinto- ja tukipalvelutoimialat sekä tukku- ja vähittäiskaupan toimiala. Kaivannaisalan työpaikoista yli 13 % sijaitsee Kainuussa. Suurin suhteellinen kasvu on ollut viimeisen kolmen vuoden aikana informaatio- ja viestintätoimialalla (yli 24 %). Rakentamisen toimiala on kasvanut yli 23 %. Kainuun aluekehitykseen keskeisesti vaikuttava tekijä on osaavan työvoiman saatavuus. Elinkeinoelämän kasvu on aiheuttanut alueella rekrytointiongelmia ja työvoimapulaa. Kainuun väestön kehityksessä kriittisiä tekijöitä ovat väestön väheneminen, keski-ikä nousu, työikäisten määrän väheneminen ja vanhusten osuuden kasvu väestössä. Lisäksi ulkomaalaistaustaisten osuus väestössä on alhainen. Kainuussa nuoret hakeutuvat opiskelemaan alueen ulkopuolelle, ja heistä vain pieni osaa palaa takaisin Kainuuseen. Nämä tekijät heikentävät maakunnan taloudellista ja väestöllistä huoltosuhdetta. (Taulukko 1.) (Kainuu-ohjelma 2020, 5–21.)

Kymenlaakson toimintaympäristö on noin 160 000 asukkaan maakunta (Tilastokeskus 2023). Työllisiä eniten työllistää terveys- ja sosiaalipalvelut, teollisuus sekä tukku- ja vähittäiskauppa. Teollisuuden tarjoamat työpaikat ovat vähentyneet rakennemuutoksen seurauksena. Työttömyys kurittaa erityisesti yli 50-vuotiaita ja ensisijaisesti miehiä. Kymenlaaksosta muutttoa on tapahtunut pääasiassa pääkaupunkiseudulle. Väestöstä 65-vuotiaita ja sitä vanhempia oli vuonna 2020 lähes 29 % ja 0–14-vuotiaita 14 %. (Kymenlaakson liitto 2020). Myös Kymenlaaksossa väestöllinen ja taloudellinen huoltosuhde ovat korkeat eri alueilla. Ulkomaalaistaustaisten osuus on korkeampi Kymenlaaksossa verrattuna Kainuuseen ja Pohjois-Savoon vuonna 2020 (Taulukko 1).

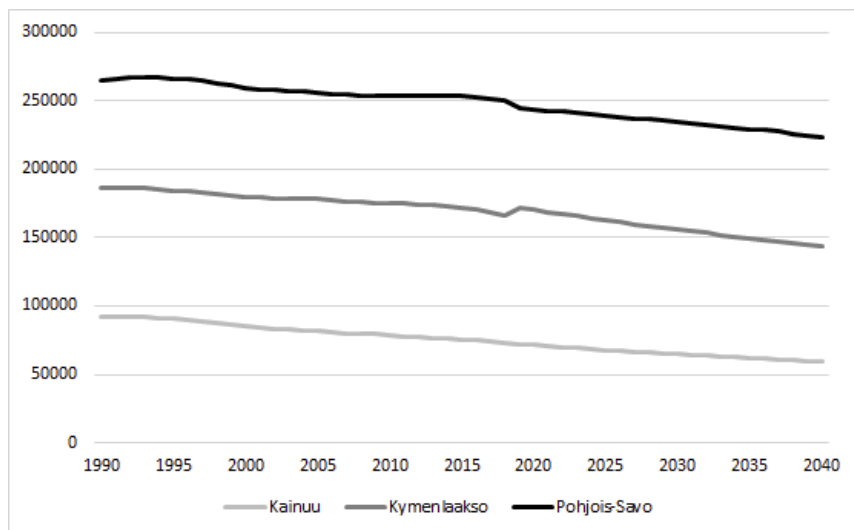
Pohjois-Savon asukasluku on noin 248 000 (Tilastokeskus 2023). Työllisiä on eniten terveys- ja sosiaalipalveluissa, teollisuudessa ja tukku- ja vähittäiskaupassa. Työttömien osuus työvoimasta on 10,5 %. Työttömyyttä on suhteellisesti ja määrällisesti eniten rakennus-, korjaus- ja valmistustyöntekijöiden ryhmässä. Työvoimapulaa on palvelu- ja myyntityössä, sosiaali- ja terveysalalla sekä kausityöntekijöissä. Pohjois-Savo on muuttotappioaluetta, mutta negatiivinen väestökehitys on ollut maltillista (–0,3 % vuonna 2020). Pohjois-Savon väestön keski-ikä on hivenen yli 45 vuotta, mutta maakunnan reuna-alueilla väestö on ikääntyneempää. Sama ilmiö on havaittavissa myös Kainuussa ja Kymenlaaksossa. Väestöllinen ja taloudellinen huoltosuhde ovat erittäin korkeat Pielavedellä. Ulkomaalaistaustaisten osuus väestöstä on varsin alhainen Pohjois-Savossa (Taulukko 1). (Pohjois-Savon liitto 2021.)

Yhteistä näille maakunnille on väestön ikääntymisen ja negatiivisen muuttoliikkeen lisäksi työvoiman kohtaanto-ongelma. Avointen työpaikkojen osaamisvaateet ja työntekijöiden osaminen eivät kohtaa optimaalisesti. Työvoimapulaa vaikuttavat muun muassa työmarkkinoiden rakennemuutos, uusia ammattilaisia ei valmistu riittävästi joillekin aloille, joihinkin tehtäviin ei syystä tai toisesta hakeuduta töihin, työntekijöiden eläköityminen sekä henkilöstösuunnitelman ja henkilöstön osaamistarpeiden ennakkoinnin vaikeus.

Taulukko 1. Väestöllisiä tunnuslukuja eräissä kunnissa Kainuussa, Kymenlaaksossa ja Pohjois-Savossa vuonna 2020 (Aineisto: Tilastokeskus).

Alue	Väestöllinen huoltosuhte	Taloudellinen huoltosuhte	Keski-ikä	65 vuotta täyttäneiden osuus, %	Väkiluvun muutos, %	Ulkomaalais-taustaisten osuus, %
Kainuu	75,2	164,5	47,4	29,2	-0,9	3,2
Kajaani	65,5	148,9	43,7	24,0	-0,4	3,9
Ristijärvi	94,8	185,9	54,5	38,5	-2,9	1,4
Kymenlaakso	71,5	167,6	47,4	28,6	-1,0	6,4
Kotka	69,0	173,3	46,7	27,7	-0,9	9,7
Miehikkälä	91,2	188,3	53,2	37,6	0,6	5,2
Pohjois-Savo	67,4	156,0	45,3	25,9	-0,3	3,3
Kuopio	56,7	140,1	42,6	21,7	0,8	4,3
Pielavesi	104,5	210,2	51,5	37,6	-1,6	1,9

Kymenlaaksossa, Pohjois-Savossa ja Kainuussa väestökehitys on ollut negatiivista vuosina 1990–2018 (Kuvio 1). Vuosina 2019–2040 väestömäärän ennustetaan laskevan voimakkaasti Kymenlaaksossa (-26 466 asukasta). Kainuussa ennustetaan olevan suhteellisesti voimakkainta väestömäärän vähentyminen kyseisinä vuosina (17 %).

Kuvio 1. Kymenlaakson, Pohjois-Savon ja Kainuun väestökehitys ja ennuste vuosina 1990–2040 (Aineisto: Tilastokeskus).

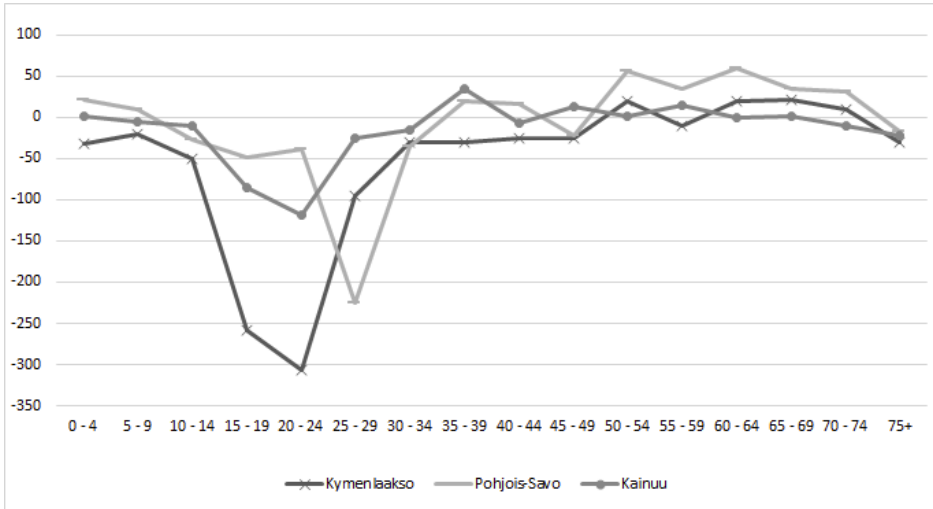
Maakuntien välisessä muuttoliikkeessä suomalais- ja ulkomaalaistaustaisten henkilöiden nettomuutto (tulo- ja lähtömuuttotase) oli negatiivinen kaikissa tutkituissa maakunnissa vuonna 2019 (Taulukko 2). Tilastokeskuksen määritelmän mukaisesti suomalaistaustaisia ovat kaikki ne henkilöt, joilla vähintään toinen vanhemmista on syntynyt Suomessa. Ulkomaalaistaustaisia ovat ne henkilöt, joiden molemmat vanhemmat tai ainoa tiedossa oleva vanhempi on syntynyt ulkomail-

la (Tilastokeskus 2023d). Muuttotappio kertoo siitä, että maakuntien niin sanottu pitovoima ei ole riittänyt kaikille asukkaille, joten näiltä alueilta on muuttanut enemmän pois kuin sinne on muuttanut uusia asukkaita. Vuonna 2019 ulkomaalaistaustaisten ihmisten alttius muuttaa pois maakuntien välisessä muutossa oli suurempi Kainuussa (9,4 %) kuin Kymenlaaksossa (6,9 %) tai Pohjois-Savossa (6,1 %). Lisäksi ulkomaalaistaustaisten menettäminen oli Kainuussa korkein 4,6 % maakunnan ulkomaalaistaustaisesta väestöstä. Kymenlaakson vastaava luku oli 3,4 % ja Pohjois-Savon 1,7 %. Suomalaistaustaisten poismuutto on useissa maakunnissa muodostanut noin 3 % heidän määrästänsä, ja näiden henkilöiden menettäminen muihin maakuntiin on alle 1 % (0,2–0,6 %). Näin ollen luvut osoittavat, että ulkomaalaistaustaiset muuttivat todennäköisemmin maakuntien välillä kuin suomalaistaustaiset.

Taulukko 2. Suomalaistaustaisten ja ulkomaalaistaustaisten muuttoliike maakuntien välillä Kymenlaaksossa, Pohjois-Savossa ja Kainuussa vuonna 2019 (Aineisto: Tilastokeskus).

Maakunta	Ulkomaalaistaustaiset yhteensä			Suomalaistaustaiset yhteensä		
	Tulomuutto	Lähtömuutto	Muuttotase	Tulomuutto	Lähtömuutto	Muuttotas
Kymenlaakso	355	710	-355	3 274	4 211	-937
Pohjois-Savo	342	476	-134	6 275	6 657	-382
Kainuu	102	202	-100	1 815	2 177	-362

Muuttoliike on dynaaminen ilmiö, johon vaikuttaa henkilökohtaisten syiden lisäksi myös alueellisia ja sosiaalisia tekijöitä (Karjalainen 1989). Muuttoliike on luonteeltaan valikoivaa. Kuviossa 2 on esitetty vuoden 2020 maan sisäisen muuton muuttotase ikäluokittain kussakin tutkimuksen maakunnassa. Suurin negatiivinen muuttotase näkyy nuoremmissa, 15–29-vuotiaissa. Kymenlaakson suurin menetys on ollut 20–24-vuotiaissa (-306 henkeä), ja tämä koskee myös Kainuuta (-118), kun taas Pohjois-Savon suurin menetys on ollut 25–29-vuotiaissa (-225). Sen sijaan positiivinen muuttotase näkyy vanhemmissa ryhmissä, kuten eläkeikäisissä. Kun ihmiset eivät ole enää mukana aktiivisesti työelämässä, osa haluaa palata kotiseudulleen, juurilleen. Nuorten poismuutto ja ikääntyneiden palaaminen esimerkiksi kotiseudulleen vaikuttaa selvästi väestön ikärakenteeseen tutkituissa maakunnissa.

Kuvio 2. Muuttotase ikäluokittain kuntien välisessä muuttoliikkeessä Kymenlaaksossa, Pohjois-Savossa ja Kainuussa vuonna 2020 (Aineisto: Tilastokeskus).

Sjöblom-Immatalan (2012) tutkimus maahanmuuttajien maan sisäisestä muuttoliikkeestä (tutkimusaineistossa 14 323 maahanmuuttajaa) osoitti, että Pohjois-Savoon ja siellä Kuopioon vuosina 1998–2000 muuttaneista noin 40–50 % muutti pois maakunnasta. Väestön keskittyminen Etelä-Suomeen on ilmeistä maahanmuuttajaväestölle, kuten se on myös suomalaissyntyisille.

Toimijuus yhteiskunnallisena ja sosiaalisena kysymyksenä

Osaava ja ammattitaitoinen henkilöstö on tärkeä voimavara organisaatioille ja toimivat organisaatiot tuovat elinvoimaa alueille. Yksilön taidot, tiedot ja ominaisuudet korostuvat työelämässä (esim. Carson ym. 2004; Pehkonen 2018; Rynnänen, Simonen & Karkkola 2020), sillä työn tekemisen tavat ovat muuttuneet muun muassa digitalisaation myötä (esim. Pyykönen, Lammintakanen & Pehkonen 2022). Toimijuuden määritelmät ja näkökulmat vaihtelevat eri tutkimuksissa riippuen siitä, mitä toimijuuden ulottuvuuksia ja tekijöitä halutaan korostaa. Toimijuuden ulottuvuuksia voidaan tarkastella esimerkiksi minäpystyvyyden (esim. Bandura 2006), identiteetin (esim. Vähäsantanen & Eteläpelto 2011), motivaation ja osallistumisen (esim. Jyrkämä 2008) ja sosio-kulttuurisista (esim. Schoon & Heckhausen 2019) näkökulmista.

Yksilöllistä toimijuutta korostavassa suuntauksessa yksilön katsotaan luovan elämänsä kulkunsa kyvyillään, taipumuksillaan ja valinnoillaan. Yksilön toimijuutta selittävä tekijä on tällöin hänen itsensä uskomus omasta pystyvyydestään (Bandura 2006; Ranta 2015; Silvonen 2015), mikä on yhteydessä identiteettiin (Hökkä, Vähäsantanen & Saarinen 2010; Vähäsantanen & Eteläpelto 2011) ja koulutus- ja työurien rakentumiseen (Biesta & Tedder 2007; Koivunen, Lämsä & Heikkinen 2012). Yksilö saa kokemusten kautta tietoa siitä, millainen hän on, mitä hän osaa ja mihin hän pystyy. Kokemukset suuntaavat toimijuutta, jolloin toimijuus muodostuu prosessissa (Ojala, Palmu & Saarinen 2009). Jyri Jyrkämä (2008) on jäsentänyt toimijuutta kuuden modaliteetin – kykenemisen, osaamisen, haluamisen, täytymisen, voimisen ja tuntemisen – keskinäisestä dynamiikasta. Nämä modaliteetit ovat eri tavoin suhteessa elämänsä tilanteisiin sekä kulttuuriin ja sosiaalisiin ehtoihin. Esimerkiksi kuuluminen tiettyyn yhteiskuntaryhmään tai sukupuoleen voi vaikuttaa siihen, mitä yksilö kykenee, osaa, haluaa, kokee pakoksi ja täytymiseksi, voi ja tuntee. Koulutus- ja työuran siirtymissä nämä kaikki modaliteetit ovat mukana.

Yksilön toimijuutta voidaan rakenteellisesti ja asenteellisesti rajoittaa tai yksilön toimijuus on rajoittunutta. Rakenteet voivat rajoittaa toimintaa, mutta rakenteet tarjoavat myös inhimillisen toiminnan mahdollisuuksia ja ihmisen toiminta voi muuttaa rakenteita. (Bauman 2002; Giddens 1984.) Yksilön rajoittunut tai rajoitettu toimijuus voi olla pitkäaikaista tai hetkellistä, ja se voi kohdistua esimerkiksi vähemmistöihin, eri ikäryhmiin, maahanmuuttajiin, terveydentilaan tai sukupuoleen (Gordan 2008; Hitlin & Elder 2007; Trede & Pehkonen 2014; Mäkinen 2016; Honkasalo, Jylhäkangas & Leppo 2022.) Settersten ja Gannon (2005) korostavat toimijuudessa sosiaalisia ja yhteiskunnallisia rakenteita, jolloin siinä painottuu yksilön elämänsä yhteiskunnallinen, institutionaalinen ja kulttuurinen prosessi ja kehys. Schoon ja Heckhausenin (2019, 135) mukaan toimijuus syntyy ja muotoutuu vuorovaikutuksessa sosio-kulttuurisessa kontekstissa. Tällöin yksilöllistä toimijuutta ei tarkastella psykologisena ilmiönä irrallisena yhteiskunnallisten instituutioiden tai sosiaalisten rakenteiden tuottamisena (Heckhausen 2021, 438). Keskeinen kysymys toimijuudessa onkin, mikä on yksilön ja rakenteiden välinen suhde. Toimijuus on toimintaa, jossa ihmiset ymmärretään asioista perillä oleviksi ja kykeneviksi olennoiksi, mutta toimijuus avaa myös mahdollisuuden tarkastella ihmisten arkisten kokemusten ja sosiaalisten rakenteiden välisiä kytköksiä (McNay 2004). Tällöin kokemus kytkeytyy laajempaan kontekstiin ja paikantaa erilaisia valtasuhteita. Toimija käyttää aina valtaa ja vallankäyttöön liittyy tietoinen ja tavoitteellinen toiminta. (Giddens 1984.)

Toimijuus -käsitteen rinnalle Marja-Liisa Honkasalo (2013) toi ”Pieni toimijuus” -käsitteen. Pieni toimijuus ottaa huomioon passiivisiksi hahmottuvat toimijat. Tällöin tarkastelun kohteena on, millaisia tapoja aktiivisuuden ja passiivisuuden, rationaalisuuden ja ei-rationaalisuuden välillä on, kuten estäminen, kestäminen, sietäminen, hoitaminen, odottaminen, jääminen ja sinnittely. Toisin sanoen toiminta voi olla toiminnan kohteena olemista, mutta myös passiivista ja aktiivista toimintaa, vaikka toimijuus kiinnitetään usein aktiivisuuteen, eteenpäin pyrkimisen suunnitelmiin ja näkyviä tuloksia tuottavaan toimintaan. Toimiminen vastoin institutionaalisia odotuksia on myös toimijuutta (Kauravaara 2013). Henkilö on aktiivinen toimija myös silloin, jos hän viettää vapaa-aikaa kavereidensa kanssa, tekee mikä sattuu huvittamaan, jos se ei vaadi hyötyyn nähden suuria ponnisteluja eikä erikseen sovittavia aikatauluja. Henkilö ei välttämättä suunnittele tulevaa, vaan elää mielestään mielekästä ja hyvää elämää tässä ja nyt ja neuvottelee omasta arvokkuudestaan ja menemisistään.

Toimijuus on lähtökohtaisesti positiivinen käsite, jossa yksilön mahdollisuudet toteuttaa itseään tuovat laajemmallekin yhteisölle hyvää. Itsensä toteuttaminen ei edellytä kuitenkaan aina työelämään osallistumista. Toimijuus moniulotteisuudessaan ikään kuin vaatii kontekstin ymmärtämisen. Toimijuudessa on tunnistettavissa subjektiivisen ja objektiivisen hyvinvoinnin luonne (ks. Lagerspetz 2011). Ihminen voi olla toimija merkityksellisyyttä tuottavissa asioissa, yhteisöissä ja yhteiskunnassa, vaikka hän on työelämän ulkopuolella. Samanaikaisesti yksilö voi olla toimija joillakin osa-alueilla ja vastaavasti toimijuus voi olla rajoittunutta jollain toisilla osa-alueilla. Lisäksi yksilö voi olla omasta halustaan aktiivinen toimija tai valikoivasti toimija.

Toimijuus ja toimijuuden rajoittaminen muokkaavat yksilön suhteita muihin ihmisiin, toimintaympäristöön ja yhteiskuntaan. Tässä tutkimuksessa toimijuutta lähestytään maahanmuuttotautan, koulutuksen, työllisyyden ja työttömyyden -kategorioiden avulla. Lisäksi tarkastelemme toimijuutta rajoittavia tekijöitä. Valittu näkökulma korostaa työmarkkinoille kiinnittymisen merkitystä yksilön toimijuuden toteutumisessa. Tutkimuskysymykset ovat: 1) Millaista toimijuutta tilastollisen analyysin perusteella maahanmuuttajat omaavat työmarkkinoilla? ja 2) Millaiset tekijät rajoittavat maahanmuuttajien toimijuutta? Tulkitsemme toimijuuden sosiaaliseksi, yhteiskunnalliseksi ja rakenteita aktualisoivaksi tekijäksi (Jyrkämä 2008). Sosiaalisten kategorioiden perusteella ihmisiin kohdistuu yhteiskunnassa erilaisia säästöjä, määrittelyjä, odotuksia ja käytänteitä, jotka määrittävät sitä, millaiset toimijuudet ovat kullekin yksilölle mahdollisia (Settersten & Gannon 2005). Yksilöt eivät toimi passiivisesti rakenteiden ohjaamina, vaan tekevät aktiivisesti sellaisia valintoja ja ratkaisuja, mitkä he näkevät omasta näkökulmastaan tavoiteltaviksi ja mahdollisiksi (Honkasalo 2013).

Aineistot ja analyysimenetelmä

Tutkimusaineistona on käytetty kolmea tilastoaineistoa. Tilastokeskuksen virallisista tilastoista (Tilastokeskus 2023a) on tarkasteltu Kymenlaakson, Pohjois-Savon ja Kainuun väestökehitystä ja ennustetta, muuttoliikettä, pääasiallista toimintaa ja työttömyysastetta. Ne valaisevat näissä maakunnissa tapahtuvia keskeisiä demografisia prosesseja. Toinen tilastotieto, jonka avulla on analysoitu myös pääasiallista toimintaa, on hankittu Tilastokeskukselta pohjoismaiseen CAGE-hankkeeseen, jota rahoitti NordForsk vuosina 2015–2020 (CAGE 2023), ja jossa Siirtolaisuusinstituutti toimi partnerina Suomesta. Tämä tutkimusaineisto kattoi kaikki vuosina 1971–1999 syntyneet henkilöt, joilla oli (ensimmäisen sukupolven) pakolaistausta tai muu maahanmuuttajatausta. Aineisto sisälsi myös vertailutiedot syntyperäisistä henkilöistä Suomessa. Kaikki henkilöt asuivat Suomessa vuonna 2015 ja olivat muuttaneet sinne lapsena 17-ikävuoteen mennessä. He olivat siten kasvaneet kahteen kulttuuriin – heidän vanhempiansa taustakulttuuriin ja vallitsevaan suomalaiseseen kulttuuriin. Lisäksi aineistolähteenä on käytetty työ- ja elinkeinoministeriön (2023) Kotoutumisen indikaattorit -tietokantaa. Tässä tutkimuksessa on tarkasteltu maahanmuuttajien työllisyyteen, koulutukseen, hyvinvointiin ja kaksisuuntaiseen kotoutumiseen liittyviä indikaattoreita. Kotoutumisen indikaattorit -tietokannan pääasialliset lähteet ovat olleet Tilastokeskuksen rekisteriaineistot ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) vuosina 2018–2019 toteuttama FinMonik-kyselytutkimus.

Tutkimus on luonteeltaan kvantitatiivinen, sillä sen perustana on tilasto- ja tietokanta-aineisto. Watsonin (2015) mukaan kvantitatiiviset tutkimukset tuottavat lukuja, jotka tulkitaan ennen johtopäätösten tekemistä. Kvantitatiivisesta tutkimuksesta on käytetty deskriptiivistä tutkimusta. Tämä lähestymistapa on perustutkimusmenetelmä, joka tarkastelee tilannetta sellaisena kuin se on nykytilassaan (Williams 2007). Tutkimusaineiston kuvauksessa on käytetty tilastollista perustekniikkaa eli ristiintaulukointia käytetyistä tilastoista ja tietokannasta. Tällöin on valittu niitä muuttujia, jotka tutkimuskysymysten asettelun osalta selittävät ja antavat syvän ymmärryksen maahanmuuttajien kotoutumisen tilasta tutkimuksen kohteena olevissa maakunnissa. Muuttujat ja niiden sisältö on selitetty yksityiskohtaisesti empiirisessä analyysissä.

Tilastollisissa aineistoissa on käytetty eri käsitteitä maahanmuuttajista, kuten ulkomaalaistaustainen, Afrikan kansalainen tai pakolaistaustainen. Käsitteitä on käytetty kussakin tilastollisessa tarkastelussa siten, miten maahanmuuttajat on niissä määritelty ja keitä analyysi tarkemmin koskee. Huomionarvoista on, että käytetyt aineistot koskevat aikaa ennen COVID-19 pandemiaa.

Tulokset

Maahanmuuttajien toimijuus työmarkkinoilla

Aluksi tarkastelemme ulkomailla syntyneiden ulkomaalaistaustaisten korkeinta suoritettua tutkintoa ja suomen tai ruotsin kielen taitoa Kymenlaaksossa, Pohjois-Savossa ja Kainuussa vuosina 2018–2019 (Taulukko 3). Ulkomaalaistaustainen on yleisen määrittelyn mukaan henkilö, joka on itse muuttanut maahan tai jonka molemmat vanhemmat tai ainoa tiedossa oleva vanhempi on syntynyt Suomen ulkopuolella (Työ- ja elinkeinoministeriö 2021). Kotoutumisen indikaattorit -tietokannassa tiedot ovat vain ulkomailla syntyneistä ulkomaalaistaustaisista henkilöistä.

Lähes puolella (42–45 %) ulkomailla syntyneistä ulkomaalaistaustaisista henkilöistä korkein koulutusaste oli perusaste tai tuntematon kaikissa kolmessa maakunnassa vuonna 2019. Noin kolmanneksella korkein tutkinto oli toisen asteen tutkinto tai erikoisammattitutkinto ja korkeakoulututkinnon suorittaneita oli noin 25 %. Koulutuksen ja työn suhdetta tarkasteltiin myös ylikouluttautumisen näkökulmasta, sillä ylikoulutus on haaste toimiville työmarkkinoille. Ylikoulutetuksi määritellään henkilö, jonka koulutus ja taidot voisivat sopia myös vaativampiin töihin. Asiaa kysyttiin Kotoutumisen indikaattorit -tietokannassa seuraavasti: ”Otaen huomioon

oman koulutustasosi, työkokemuksesi ja taitosi, oletko mielestäsi ylikoulutettu nykyiseen työhösi?” Tutkimusmaakunnissa asuvien 18–64-vuotiaiden ulkomailla syntyneiden ulkomaalaistaustaisten ylikoulutettujen henkilöiden osuus kaikista työssäkäyvistä oli merkittävä kaikissa kolmessa maakunnassa, mutta erityisesti Kainuussa (29 %) ja Pohjois-Savossa (27 %). Tämä liittyy ”aivojen hukkakäyttö (*brain waste*)” -ilmiöön (Elo, Aman & Täube 2020) ja kohtaanto-ongelmaan.

Kainuussa ja Kymenlaaksossa suomen tai ruotsin kielen taito oli noin 66 %:lla keskinkertainen tai erinomainen, mutta Pohjois-Savon osuus oli hieman pienempi (60 %). Noin kolmasosa maakuntien vastaajista oli suomen tai ruotsin kielen aloittelijoita.

Taulukko 3. Ulkomailla syntyneiden ulkomaalaistaustaisten korkein suoritettu tutkinto ja suomen tai ruotsin kielen taito Kainuussa, Kymenlaaksossa ja Pohjois-Savossa vuosina 2018–2019 (%) (Aineisto: Työ- ja elinkeinoministeriö).

Ulkomailla syntyneet ulkomaalaistaustaiset	Kainuu	Kymenlaakso	Pohjois-Savo
Korkein tutkinto perusaste tai tuntematon (2019)	45,0	41,9	42,3
Korkein tutkinto toinen aste tai erikoisammattikoulutusaste (2019)	30,0	33,6	30,2
Korkein tutkinto korkea-aste (2019)	25,0	24,5	27,5
Ylikoutusaste (2018)	28,9	18,8	26,8
Suomen tai ruotsin kielen taito (2018)			
Ei puhu lainkaan		4,9	6,7
Aloittelija	32,2	32,2	33,7
Keskitaso/erinomainen	66,8	63,0	59,6

Seuraavaksi analysoimme maahanmuuttajien pääasiallista toimintaa suuralueittain kansalaisuuden mukaan vuonna 2019 (Taulukko 4). Kansalaisuustieto on tilastossa annettu vain suuralueittain. Sen tähden käytämme käsitettä, kuten Afrikan kansalainen, jolla tarkoitetaan sitä, että henkilö asuu Suomessa, mutta on edelleen jonkin Afrikan maan kansalainen. Pääasiallinen toiminta kuvaa henkilön vuoden lopun taloudellisen toiminnan tyyppiä ja se jakautuu työllisiin, työttömiin ja työvoiman ulkopuolella oleviin. Tilastokeskuksen mukaan työllisiä ovat kaikki 18–74-vuotiaat henkilöt, jotka vuoden viimeisellä viikolla olivat ansiotyössä (palkansaajina tai yrittäjinä). Työttömiä ovat sen sijaan kaikki 17–64-vuotiaat henkilöt, jotka ovat työ- ja elinkeinoministeriön työnhakijarekisterin mukaan työttömiä vastaavana aikana. Työvoiman ulkopuolella ovat 0–14-vuotiaat, opiskelijat, eläkeläiset ja muut työvoiman ulkopuolella olevat (Tilastokeskus 2023b).

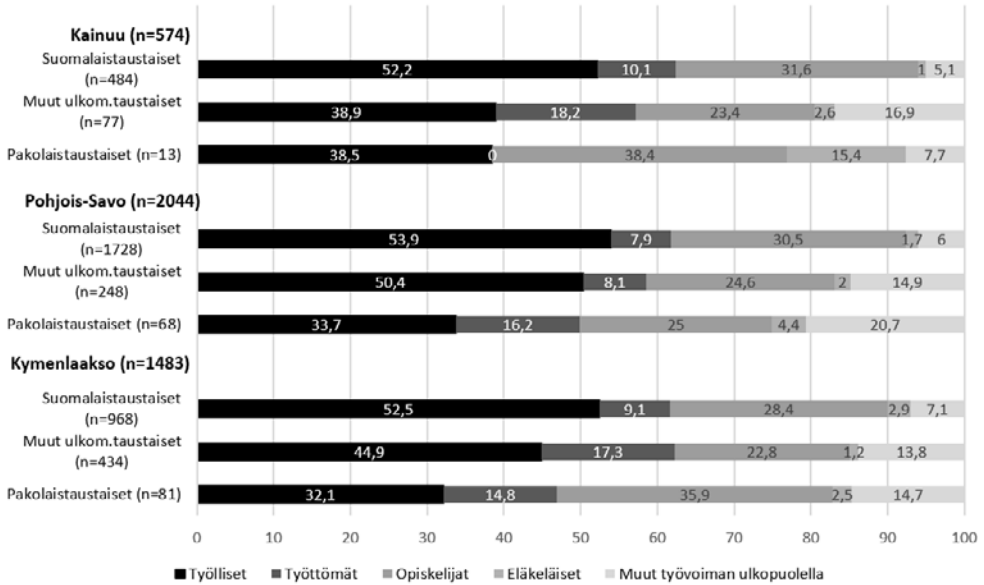
Maahanmuuttajien pääasiallisessa toiminnassa on huomattavia eroja kansalaisuuden mukaan tutkimusmaakunnissa. Työllisten osuus oli suurin (35–45 %) Euroopan, mukaan lukien Suomen, sekä Pohjois- ja Etelä-Amerikan kansalaisten keskuudessa. Afrikan kansalaisista työllisiä oli Kymenlaaksossa (10 %) ja Kainuussa (17 %), kun taas Pohjois-Savossa osuus oli paljon suurempi (30 %). Korkein työttömyysaste, noin 20 %, oli afrikkalaisilla, pohjois- ja eteläamerikkalaisilla sekä aasialaisilla Kymenlaaksossa. Afrikkalaisista ja aasialaisista enemmistö oli kaikissa kolmessa maakunnassa lapsia (0–14-vuotiaita), kun taas opiskelijoiden osuus oli korkein pohjois- ja eteläamerikkalaisten ja aasialaisten keskuudessa Kainuussa. Eläkeläisten osalta Suomen kansalaisilla osuus oli korkein kaikissa tutkimusmaakunnissa. Maahanmuuttajat ovat ikärakenteeltaan nuorempia kuin syntyperäiset suomalaiset Suomessa. Kymenlaaksossa maahanmuuttajista, jotka olivat työvoiman ulkopuolella (31 %), kuten kotiäiteinä, suurin osa oli saapunut Pohjois- ja Etelä-Amerikasta.

Taulukko 4. Maahanmuuttajien pääasiallinen toiminta suuralueittain kansalaisuuden mukaan Kymenlaaksossa, Pohjois-Savossa ja Kainuussa vuonna 2019 (Aineisto: Tilastokeskus).

Kansalaisuus	Työlliset	Työttömät	0–14 vuotiaat	Opis- kelijat	Eläke- läiset	Muut työvoiman ulkopuolella	Yhteensä (%)	Yhteensä abs.
Kymenlaakso								
Suomalaiset	39	5	13	6	34	3	100	158 273
Eurooppalaiset (pl. Suomi)	35	14	13	9	13	16	100	4 331
Afrikkalaiset	10	19	29	15	2	25	100	577
Amerikkalaiset	36	18	4	8	4	31	100	114
Aasialaiset	26	17	15	15	3	24	100	1 039
Pohjois-Savo								
Suomalaiset	40	5	15	7	31	2	100	243 834
Eurooppalaiset (pl. Suomi)	44	10	13	11	9	14	100	2 854
Afrikkalaiset	30	9	19	16	1	24	100	357
Amerikkalaiset	43	12	8	10	5	22	100	138
Aasialaiset	28	12	22	19	1	18	100	1 774
Kainuu								
Suomalaiset	38	5	14	6	35	2	100	70 949
Eurooppalaiset (pl. Suomi)	45	9	8	9	12	17	100	731
Afrikkalaiset	17	13	32	17	3	19	100	142
Amerikkalaiset	35	3	11	22	11	19	100	37
Aasialaiset	22	13	26	20	1	18	100	434

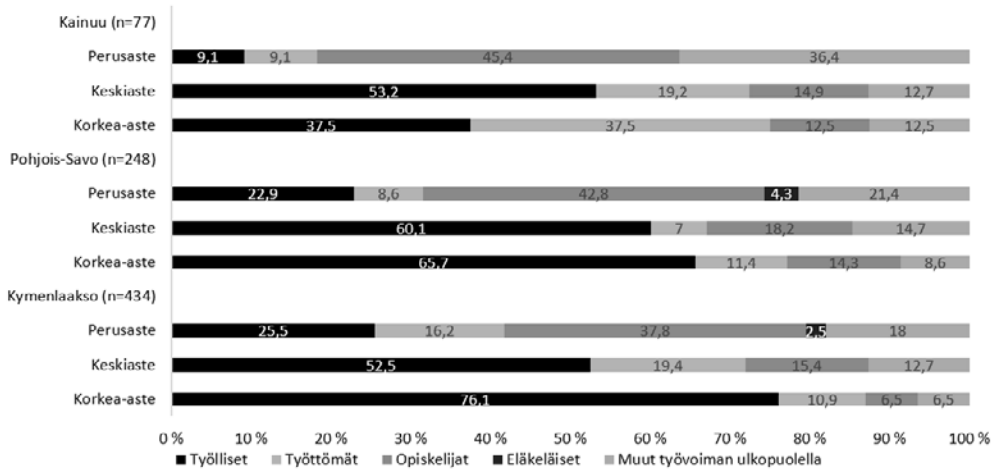
Pääasiallista toimintaa tarkastellaan myös CAGE-projektin aineiston pohjalta. Tämä tutkimusaineisto kattoi kaikki vuosina 1971–1999 syntyneet henkilöt, joilla oli (ensimmäisen sukupolven) pakolaistausta tai muu maahanmuuttajatausta. Aineisto sisälsi myös vertailutiedot syntyperäisistä henkilöistä Suomessa.

Analysoitaessa 16–44-vuotiaiden pakolais-/muiden maahanmuuttajataustaisten ja syntyperäisten suomalaisten pääasiallista toimintaa vuonna 2015 (Kuvio 3), syntyperäisten suomalaisten työllisten osuudet olivat suurimmat kaikissa kolmessa maakunnassa (52–54 %). Sen jälkeen tulivat muut maahanmuuttajataustaiset kuin pakolaiset, erityisesti Pohjois-Savossa (50 %) ja Kymenlaaksossa (45 %). Pakolaisten työllisten prosentiosuudet olivat alhaisimmat erityisesti Kymenlaaksossa (32 %) ja Pohjois-Savossa (34 %). Suurin työttömien osuus oli muilla maahanmuuttajilla kuin pakolaisilla Kainuussa ja Kymenlaaksossa, 17–18 %, eli lähes kaksinkertainen verrattuna suomalaisiin (9–10 %). Etenkin Kymenlaaksossa maahanmuuttajataustaiset olivat useammin työttömiä kuin suomalaistaustaiset. Eniten eläkeläisiä oli pakolaisten keskuudessa Kainuussa (15 %). Varsin moni maahanmuuttaja oli työvoiman ulkopuolella. Pohjois-Savossa viidennes pakolaisista kuului tähän pääasiallisen toimijuuden ryhmään, joka edustaa niin sanottua työvoimareserviä.

Kuvio 3. 16–44-vuotiaiden pakolais-/muiden maahanmuuttajataustaisten ja suomalaistaustaisten pääasiallinen toiminta Kymenlaaksossa, Pohjois-Savossa ja Kainuussa vuonna 2015 (%) (Aineisto: CAGE-projekti).

Kuvio 4 osoittaa, että korkeasti koulutetut ei-pakolaistaustaiset muodostivat suuremman osan työllisestä väestöstä verrattuna perus- ja/tai keskiasteen koulutuksen saaneisiin. Erityisen korkea luku oli Kymenlaaksossa (76 %). Kainuussa keskiasteen koulutuksen saaneiden maahanmuuttajien työllisyysaste oli korkeampi kuin korkeakoulutuksen saaneiden. Myös Pohjois-Savossa keskiasteen koulutuksen saaneiden maahanmuuttajien osuus työllisistä oli suuri. Kainuussa työttömien osuus oli korkein (38 %) korkea-asteen omaavilla maahanmuuttajilla. Kaikissa koulutusasteissa oli kuitenkin havaittavissa pääasialliselta toiminnaltaan työttömiä maahanmuuttajia kyseisissä maakunnissa. Perusasteen koulutuksen saaneet maahanmuuttajat olivat useimmiten opiskelijoita (38–45 %), joten he jatkoivat opintojaan Suomessa. Myös muita työvoiman ulkopuolisia oli perusasteen koulutuksen saaneissa etenkin Kainuussa (36 %). Tuloksemme osoittavat, että keski- ja korkea-asteen koulutus muodostaa väylän työelämään. Käytetyt tilastot eivät kuitenkaan valota, millaista työtä maahanmuuttajat tekevät, toisin sanoen onko kyseessä koulutuksen ja työn yhteensopivuus.

Kuvio 4. 16–44-vuotiaiden ei-pakolaistaustaisten maahanmuuttajien pääasiallinen toiminta koulutuksen mukaan Kymenlaaksossa, Pohjois-Savossa ja Kainuussa vuonna 2015 (%) (Aineisto: CAGE-projekti).

Osa-aikatyötä tekevien osuus palkansaajista on mielenkiintoinen indikaattori työmarkkinoista (Taulukko 5). Kotoutumisen indikaattorit -tietokannassa osa-aikatyöntekijä on työntekijä, jonka sopimusperusteinen säännöllinen viikkotyöaika on alle 90 % kyseiselle toimialalle tyypillisestä ajasta. Vuodesta 2005 lähtien luvuissa ovat myös henkilöt, jotka ilmoitetaan kokoaikaisiksi, mutta joiden tehdyt työtunnit ovat alle 50 % sopimuksen mukaisesta viikkotyöajasta. Eniten osa-aikaisia palkansaajia oli Kainuussa niiden ulkomailla syntyneiden ulkomaalaistaustaisten henkilöiden joukossa, jotka ovat asuneet Suomessa enintään neljä vuotta (59 %). Tämä osuus oli lähes kaksinkertainen verrattuna Kymenlaaksoon (29 %) ja Pohjois-Savoon (32 %). Koko Suomen osalta osuus oli 30 %. Mitä pidempään Suomessa on asuttu, sitä pienempi osa-aikatyöntekijöiden osuus on ollut.

Työllisten pienituloisuusaste vuonna 2018 kuvaa pienituloisissa asutokunnissa asuvien henkilöiden osuutta koko väestöstä. Pienituloisiksi kotitalouksiksi katsotaan ne asutokunnat, joiden vastaava tulo on alle 60 % kaikkien asutokuntien vastaavasta mediaanitulosta. Kun tätä tunnuslukua tarkastellaan Suomessa asuttujen vuosien suhteen, pienituloisuusaste oli neljäs Pohjois-Savon työllisistä niillä ulkomailla syntyneillä ulkomaalaistaustaisilla henkilöillä, jotka olivat asuneet Suomessa korkeintaan neljä vuotta. Kymenlaaksossa ja Kainuussa vastaava luku oli alle viidesosa. Mitä kauemmin ihmiset olivat asuneet Suomessa, sitä pienempi oli pienituloisuusaste kaikissa kolmessa maakunnassa. Toisin sanoen vähintään 10 vuotta Suomessa asuneista noin kymmenesosa työllisistä oli pienituloisia ja köyhyysriskissä vuonna 2018. Matalan työllisyyden asutokunniksi vuonna 2018 määritellään 0–59-vuotiaiden asutokunta, jossa kaikki 18–59-vuotiaat tekevät töitä alle 20 % kokonaistyöpotentiaalistaan vuoden aikana verrattuna vastaavan ikäisestä asutoväestön osuudesta. Kymenlaaksossa tämä luku oli lähes kolmannes, kun vastaavasti Kainuussa ja Pohjois-Savossa neljäsosa.

Oma erityisryhmänsä on niin sanotut NEET-nuoret, jolla tarkoitetaan niiden 18–29-vuotiaiden henkilöiden, jotka eivät ole pääasialliselta toiminnaltaan työllisiä, opiskelijoita tai varusmiehiä, osuutta vastaavan ikäisestä väestöstä (Työ- ja elinkeinoministeriö 2023; ks. Tilastokeskus 2023c). Kymenlaaksossa, Kainuussa ja Pohjois-Savossa on havaittavissa eroja NEET-nuorten osuuksissa. Heidän osuutensa oli yli kolmannes Kymenlaaksossa, lähes kolmannes Pohjois-Savossa ja neljäs Kainuussa.

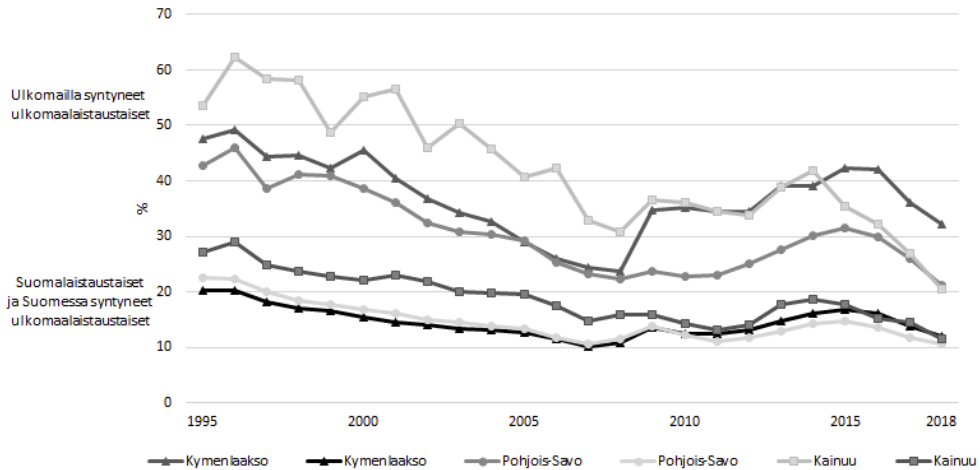
Taulukko 5. Ulkomailla syntyneiden ulkomaalaistaustaisten työmarkkinoihin liittyviä indikaattoreita Kainuussa, Kymenlaaksossa ja Pohjois-Savossa vuosina 2018–2019 (%) (Aineisto: Työ- ja elinkeinoministeriö).

Ulkomailla syntyneet ulkomaalaistaustaiset	Kainuu	Kymenlaakso	Pohjois-Savo
Osa-aikatyötä tekevien osuus palkansaajista (2019)			
Maassaoloaika			
0–4 vuotta	58,8	28,5	32,3
5–9 vuotta	34,9	31,3	30,7
10 vuotta	28,0	24,5	26,6
Työllisten pienituloisuusaste (2018)			
Maassaoloaika			
0–4 vuotta	16,7	18,9	23,3
5–9 vuotta	12,2	18,7	14
10 vuotta	9,7	12,9	10,3
Matalan työllisyyden asutokunnissa asuvien osuus väestöstä (2018)	26,2	31,3	26,4
NEET-nuorten osuus (18–29 v.) (2018)	25,2	37,4	30,5

Maahanmuuttajien toimijuutta rajoittavia tekijöitä

Vuosien 1995–2018 tilastoista käy ilmi, että ulkomailla syntyneiden ulkomaalaistaustaisten työttömyysaste (prosentteina työvoimasta) näissä kolmessa maakunnassa oli selvästi korkeampi kuin Suomessa syntyneillä suomalais- ja ulkomaalaistaustaisilla (Kuvio 5). Kainuussa oli ulkomailla syntyneiden keskuudessa työttömyysaste 62 % vuonna 1996, mutta työttömyysaste oli varsin korkea tuolloin myös suomalaissyntyisten keskuudessa. Kymenlaakson (49 %) ja Pohjois-Savon (46 %) työttömyysaste ulkomailla syntyneillä oli kyseisenä vuonna myös korkea.

Suomi toipui 1990-luvun alun syvästä taloudellisesta lamasta vuosikymmenen toisen puoliskon aikana. Tämä kehitys näkyy kaikkien ryhmien työttömyysasteiden laskuna. 2000-luvun lopun maailmanlaajuinen finanssikriisi nosti ulkomaalaissyntyisten työttömyystason uudelle tasolle, erityisesti Kymenlaaksossa ja Kainuussa, kun taas suomalaissyntyisissä näissä maakunnissa vaikutukset näkyivät vähemmän. Tapahtunut kehitys kertonee, että talouskriisi kurittaa erityisen voimakkaasti ensimmäisen sukupolven maahanmuuttajia. Kymenlaaksossa ulkomaalaissyntyisten työttömyysaste on viime vuosina ollut korkeampi kuin Kainuussa ja Pohjois-Savossa. Vaikka työttömyys on laskenut molemmissa väestöryhmissä pidemmällä aikavälillä, huomattava ero näiden kahden ryhmän välillä on säilynyt Kainuussa, Kymenlaaksossa ja Pohjois-Savossa.

Kuvio 5. Ulkomailla syntyneiden ulkomaalaistaustaisten sekä Suomessa syntyneiden ulkomaalaistaustaisten ja suomalaistaustaisten työttömyysaste Kymenlaaksossa, Pohjois-Savossa ja Kainuussa vuosina 1995–2018 (Aineisto: Tilastokeskus).

Taulukossa 6 esitetty analyysi perustuu Kotoutumisen indikaattorit -tietokantaan (Työ- ja elinkeinoministeriö 2023). Pitkäaikaistyöttömäksi määritellään henkilö, joka on ollut yhtäjaksoisesti työttömänä 12 kuukautta tai kauemmin. Pitkäaikaistyöttömien osuus tutkimusmaakunnissa ja myös koko Suomessa oli korkein vähintään 10 vuotta Suomessa asuneilla vuonna 2018. Pohjois-Savossa se oli korkea myös niillä, jotka olivat asuneet Suomessa 5–9 vuotta. Luvut eivät kerro pitkäaikaistyöttömien taustatietoja, kuten kielitaitoa ja koulutusta. Aikaisemmassa tutkimuksessa (Heikkilä 2021) on analysoitu erilaisia näkökulmia maahanmuuttajien haasteisiin, kuinka päästä aktiiviseen rooliin työmarkkinoilla ja siellä pysymisessä.

Maahanmuuttajien toimijuutta rajoittaa syrjintä. Syrjintää on henkilön kohtelemineen muuta huonommin ilman hyväksyttävää syytä joidenkin henkilöön liittyvien tekijöiden perusteella. Sitä voidaan tarkastella esimerkiksi seuraavien tekijöiden osalta: ikä, sukupuoli, sukupuoli-identiteetti, seksuaalinen suuntautuminen, perhesuhteet, asuinpaikka, etninen tai kansallinen alkuperä, kansalaisuus, kieli, toimintarajoitteisuus, terveydentila ja sosioekonominen asema. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2021.) Syrjintä on Suomessa kielletty perustuslain, yhdenvertaisuuslain, tasa-arvolain ja rikoslain nojalla (esim. Ihmisoikeusliitto 2024). Kotoutumisen indikaattorit -tietokannassa työelämässä koettu syrjintä kuvaa niiden vastaajien osuutta, jotka ovat viimeksi kuluneiden viiden vuoden aikana kokeneet joutuneensa eriarvoisen kohtelun tai syrjinnän kohteeksi nykyisessä työpaikassaan työhönotto- tai nimitystilanteessa tai työtovereiden tai esimiesten taholta. Osuus vaihtelee tutkimusmaakunnissa 27 % ja 30 % välillä. Uudellamaalla ja koko Suomessa osuus oli 30 %. Ulkomailla syntyneet ulkomaalaistaustaiset kokevat syrjintää työelämässä, kuten vapaa-ajallakin. Maahanmuuttajien kokemaa syrjintää työnhakuvaiheessa ja työelämässä on tutkittu varsin laajasti maassamme (esim. Liebkind, Larja & Brylka 2016; Ahmad 2020; Kanninen & Virkola 2021).

Häirintä rajoittaa myös maahanmuuttajien toimijuutta. Häirintä määritellään käyttäytymisenä, jolla loukataan henkilön tai ihmisryhmän ihmisarvoa tarkoituksellisesti tai tosiasiallisesti. (Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2023.) Kotoutumisen indikaattorit -tietokannassa koettua häirintää mitattiin kysymyksillä ”Onko joku viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana a) nimitellyt, loukannut sinua sanallisesti tai muuten kohdistanut sinuun negatiivisia kommentteja?; b) suunnannut sinuun kielteisiä eleitä (esim. sormi- tai käsimerkit, osoittelu, ilmeet)?; c) uhannut sinua väkivallalla tai käyttäytynyt uhkaavasti sinua kohtaan?; d) tehnyt ilkivaltaa tai vahingoittanut

omaisuuttasi?; e) jättänyt sinut huomiotta tai jättänyt sinut ryhmän ulkopuolelle tms.?: f) lyönyt sinua nyrkillä tai kovalla esineellä, potkinut, kuristanut tai käyttänyt jotain asetta?: g) pakottanut tai yrittänyt pakottaa sinut sukupuoliyhteyteen tai muuhun seksuaaliseen kanssakäymiseen?” sekä “Minuun on kohdistunut muuta uhkaa viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana”. Kysymysten alakysymyksenä esitettiin: “Oliko tekijä a) tuntematon; b) naapuri tai työtoveri; c) oma perheenjäsen; d) muu tuttu henkilö”. Kyseessä on niiden vastaajien osuus, jotka ovat ilmoittaneet kokeneensa jotakin esitetystä häirintämuodoista joko tuntemattoman tai naapurin tai työtoverin taholta. Kaikissa kolmessa maakunnassa yli viidennes ulkomailla syntyneistä ulkomaalaistaustaisista ilmoitti kokeneensa häirintää. Uudellamaalla vastaava luku oli 30 % ja koko maassa 28 %, mikä viittaa siihen, että häirintä tämän indikaattorin mukaan oli jossain määrin vähäisempää tutkimusmaakunnissa. Yksilö voi kokea häirintää monin tavoin, ja muun muassa oikeusministeriö (2018) on tuonut esiin häirinnän ja sen eri ilmenemismuodot yhteiskunnassamme.

Kokemuksia rajoittavasta toimijuudesta mittasi kysymys turvallisuudesta. ”Koetko seuraavat paikat turvalliseksi? a) julkiset liikennevälineet; b) yleiset puistot; c) ostoskeskukset; d) kotisi lähikadut; e) yleisötapahtumat”. Kyseessä on niiden vastaajien osuus, jotka ovat ilmoittaneet kokeneensa vähintään yhden esitetyn vaihtoehdon turvattomaksi. Kolmessa maakunnassa ilmeni selviä eroja. Turvattomuuden kokemus oli korkeimmillaan Kymenlaaksossa (28 %) ja Kainuussa (26 %) ja pienin Pohjois-Savossa (16 %). Ulkomailla syntyneet ulkomaalaistaustaiset kokivat siten tämän indikaattorin mukaan varsin usein turvattomuutta.

Toimijuutta ja identiteettiä vahvistavat myös ystävät, jota Kotoutumisen indikaattorit -tietokannassa kysyttiin seuraavasti: “Kuinka monta hyvää Suomessa asuvaa ystävää Sinulla on? Laske mukaan ne, joihin voit luottaa ja jotka voivat auttaa Sinua, kun olet avun tarpeessa”. Ei-ystäviä omaavia vastaajia oli 6–7 % kaikissa kolmessa maakunnassa. Uudellamaalla ja koko maassa osuus oli samaa luokkaa (8 %) eli lähes kymmenesosalla ulkomailla syntyneistä ulkomaalaistaustaisista ei ollut ystävää Suomessa, johon he voisivat luottaa.

Taulukko 6. Ulkomailla syntyneiden ulkomaalaistaustaisten toimijuutta rajoittavia tekijöitä Kainuussa, Kymenlaaksossa ja Pohjois-Savossa vuosina 2018–2019 (%) (Aineisto: Työ- ja elinkeinoministeriö).

Ulkomailla syntyneet ulkomaalaistaustaiset	Kainuu	Kymenlaakso	Pohjois-Savo
Pitkäaikaistyöttömien osuus työttömistä (2018)			
Maassaoloaika			
0–4 vuotta	2,0	2,6	6,4
5–9 vuotta	9,6	16,2	19,2
10 vuotta	23,1	28,4	23,1
Koettu syrjintä työelämässä (2018)	27,1	27,8	29,7
Koettu häirintä (2018)	22	22	23,4
Koettu turvattomuus (2018)	25,6	28,3	15,8
Ei ystäviä (2018)	6,9	7,4	6,0

Maahanmuuttajien toimijuuteen työmarkkinoilla vaikuttaa myös muita rakenteellisia tekijöitä. Ulkomailla hankitun koulutuksen ja osaamisen tunnistamiseen ja tunnustamiseen liittyy haasteita, sillä ongelmana on saadun koulutuksen laadun ja tutkintojen vastaavuuden pulmat työelämän vaateisiin. Sosiaalisella ja ammatillisella verkostolla on positiivinen vaikutus maahanmuuttajien työllistymiseen (esim. Forsander 2002; Kyhä 2011; Heikkilä & Yeasmin 2019).

Yhteenveto ja johtopäätökset

Tilastokeskuksen vuoden 2021 väestöennusteen mukaan syntyvyys jatkaa laskuaan ja väestö ikääntyy. Seuraavan kahden vuosikymmenen aikana työikäisen väestön ennustetaan vähenevän 76 000 henkilöllä vuoteen 2040 mennessä, jonka jälkeen väheneminen kiihtyisi (Tilastokeskus 2021). Nettomaahanmuutto ylläpitäisi väkiluvun kasvua vuoteen 2034 saakka, jolloin Suomen väkiluvun ennustetaan kääntyvän laskuun. Ennusteen mukaan vuonna 2040 väkiluku kasvaisi enää Uudenmaan ja Pirkanmaan maakunnissa sekä Ahvenanmaalla. Kauppakamarin (2023) mukaan nopein ratkaisu osaajapulan lievittämiseen, työllisyysasteen parantamiseen sekä Suomen väestörakenteen oikaisemiseen on tavoitteellisesti lisätä osaamisperusteista maahanmuuttoa. Tutkimusmaakunnissa Kymenlaaksossa, Pohjois-Savossa ja Kainuussa ulkomaalaistaustaisten osuus väestöstä on alhainen, vaikka myös näillä alueilla olisi tarvetta tulijoille väestön vähenemisen ja ikääntymisen takia.

Ulkomaalaistaustaisten alttius muuttaa pois tutkimusmaakunnista on ollut selvästi suurempi kuin suomalaistaustaisten. Tulos on yhdenmukainen aikaisempaan tutkimukseen (ks. Sjöblom-Immala 2012). Maakunnilla on ollut siten heikompi pitovoima ulkomaalaistaustaisiin kuin suomalais-taustaisiin. Usein muutto kohdistuu eteläiseen Suomeen, jonne ulkomaalaisväestö on keskittynyt ja missä on myös laajemmat työmarkkinat (esim. Heikkilä & Pikkarainen 2008; Sisäministeriö 2021). Kaikki tutkimusmaakunnat ovat vastaanottaneet Venäjän hyökkäyssotaa pakenevia ukrainalaisia, jotka ovat yksi maahanmuuttajaryhmä. Kukin yksilö pyrkii maksimoimaan koulutuksen, työn ja kokemuksen tuottamaa varantoa, kun hän päättää muuttaa tai pysyä asuinpaikkakunnallaan. Lisäksi muuttopäätökseen tai alueella pysymiseen vaikuttavat tekijät ovat ikä, odotettavissa oleva tulonmuodostus, perheasema, alueen työllisyystilanne, elinkeinorakenne sekä vapaa-ajan harrastusmahdollisuudet. Muuttoliike ja paikallaan pysyminen on valikoivaa (esim. Heikkilä & Pikkarainen 2010; Laakso 2020).

Ulkomailla syntyneiden ulkomaalaistaustaisten työttömyysaste on selvästi korkeampi kuin suomalaistaustaisilla ja Suomessa syntyneillä ulkomaalaistaustaisilla. Etenkin afrikkalaistaustaisilla on ollut alhainen työllisyysaste, kuten myös pakolaistaustaisilla. Sosiaalisen verkoston rakentaminen ja uuden kielen oppiminen vie aikaa. Lisäksi yksilön elämänvaihe vaikuttaa siihen, millaiset mahdollisuudet hänellä on olla aktiivisessa roolissa työmarkkinoilla. Ulkomaalaistaustaisten työsuhteet ovat usein osa-aikaisia (Sutela 2015). Osa-aikatyö voidaan nähdä positiivisesti työelämään integroitumisen prosessina, mutta se voidaan nähdä myös negatiivisesti toimeentulon riittämättömyytenä. Toimijuus yhtäältä toteutuu, mutta se voi olla rajoitettua toimeentulon näkökulmasta.

Keski- ja etenkin korkea-asteen koulutukseen saaneet ovat sijoittuneet työmarkkinoille kyseisissä tutkimusmaakunnissa, mutta työ on merkittävä tekijä yksilön toimijuudessa koulutustautasta riippumatta (esim. Dunlavy & Gauffin 2020; Heikkilä 2021). Monet tutkijat (esim. Ahmad 2015; Pehkonen 2017; 2018) ovat osoittaneet, että työllistyminen mahdollistaa vuorovaikutuksen uusien ja vanhojen yhteisön jäsenten kanssa, lisää mahdollisuuksia paikallistuntemukseen ja suomen/ruotsin kielen oppimiseen. Työ tarjoaa mahdollisuuden rakentaa tulevaisuutta, ja taloudellinen riippumattomuus helpottaa yhteiskuntaan osallistumista. Työttömyys sen sijaan aiheuttaa inhimillistä kärsimystä ja vaikuttaa yksilön toimijuuden kokemukseen riippuen työttömyyden keston lisäksi useista tekijöistä: sukupuolesta, perhe- ja sosioekonomisesta asemasta, iästä, terveydestä ja muusta mielekkästä tekemisestä arjessa, sosiaalisen tuen määrästä ja laadusta sekä henkilökohtaisista ominaisuuksista (Hult ym. 2018; Lyytinen & Toom 2019). Huomionarvoista on, että osa maahanmuuttajista on työvoiman ulkopuolella. Työmarkkinoilla on siten olemassa potentiaalista työvoimaresurssia. Maahanmuuttajataustaisten naisten osallistumisesta työmarkkinoille ja heidän työllisyysasteensa ovat selvästi alhaisemmat verrattuna maahanmuuttajataustaisiin miehiin. Naisten toimijuus on mahdollisesti rakenteellisesti ja perhekulttuurisesti rajoitettua, mikä vaikuttaa muun muassa kielen oppimiseen. Toisaalta naisten toimijuus voi kohdistua muihin asioihin kuin työmarkkinoihin, kuten perheen huolenpitoon.

Eri elämänvaiheissa ihmiset iästä riippumatta pyrkivät toteuttamaan ja kokeilemaan omia toimintamahdollisuuksiaan. Merkityksellinen ja vastuullinen tekeminen tukevat itsensä toteuttamista, toimijuutta, ja yhteisöllisyyttä. Toimijuus ja sen tunnustaminen muokkaa identiteettiä, subjektiksi kasvamista, sosiaalista osallisuutta ja valintoja (Giddens 1984). Yksilö vertaa omaa asemaansa useimmiten yhteisön muihin jäseniin, jolloin niukatkin elinolot saatetaan kokea tyydyttäväksi tai henkilö ei välttämättä odota parempaa (Ohisalo 2017). Tutkimustulokset osoittavat myös jossain määrin sosiaalisten suhteiden rajoittuneisuutta, sillä lähes joka kymmenennellä ulkomailla syntyneellä ulkomaalaistaustaisella ei ollut yhtään ystävää. Elfadl et al. (2020) toteavat, että yksinäisyyttä on tarve vähentää sosiaaliseen hyvinvointiin liittyvän integraation edistämiseksi.

Koettu syrjintä, häirintä ja turvattomuus työelämässä, voivat olla poismuuttoa laukaisevia tekijöitä. Yksilön hyvinvointi ei koostu pelkästään taloudellisesta hyvinvoinnista, vaan kyseessä on laajempi ja kokonaisvaltaisempi hyvinvoinnin kokemus. Siihen kytkeytyy myös yksilön subjektiiviset tuntemukset esimerkiksi tunteesta kuulua asuinpaikkakunnalle ja verkostoituminen (esim. Mahar ym. 2012). Sosiaalinen verkosto vaikuttaa pääsyyntä työmarkkinoille ja tiedon saantiin. Työllistymisen ja työelämän kautta monet voivat puolestaan löytää ystäviä ja siten parantaa yksilötasolla subjektiivista hyvinvointiaan.

Suomi ja sen eri alueet tarvitsevat maahanmuuttajia eri aloille. Ikääntyviä yhteiskuntia on eri puolilla maailmaa Japanista Yhdysvaltoihin ja Kanadaan, mutta myös Eurooppa ikääntyy. Heleniakim (2023) mukaan ilman positiivista muuttoliikettä Pohjoismaiden väkiluku olisi vähentynyt vuonna 2022. Nettomaahanmuuton osuus Pohjoismaiden väestönkasvusta on ollut kaksi kolmasosaa. Pienten kaupunkien työnantajat Pohjoismaissa korostavat maahanmuuttajien asettautumista yhteisöön ja paikallista taloutta ja veropohjaa edistävää merkitystä (Berlina & Cavicchia 2023). Suomen kannalta tärkeää on, että maahanmuuttajat työllistyvät ja jäävät maahan työntekejinä, veronmaksajina, kuluttajina ja myös itse työnantajina. Maahanmuuttajien tuomia etuja ei voi mitata pelkästään taloudellisesti. Tieto, kokemus, kansainvälinen osaaminen ja kontaktit ovat arvokas voimavara maallemme ja sen eri alueille (Heikkilä 2021).

Maahanmuutossa, oli kyseessä työperusteinen maahanmuutto tai humanitäärinen maahanmuutto, maahanmuuttajien tulee tuntea itsensä myös tervetulleeksi uuteen yhteiskuntaan. Kaksisuuntainen kotoutuminen on avainsana: kohtaamme maahanmuuttajia muun muassa työpaikoilla, naapurustossa ja harrastuksissa. Toimijuus, vuorovaikutteisuus ja yksilön kuulumisen tunne yhteisöön lisäävät subjektiivista hyvinvointia ja edesauttavat kiinnittymistä eri alueille maassamme. Myös sukupuolittunut toimijuus tuo haastetta ammatilliseen toimijuuteen (esim. Heikkilä 2021). Työvoimapula sosiaali- ja terveydenhuollossa avaa naisille mahdollisuuden työllistyä perinteisille sukupuolittuneille toimialoille. Tosin täsmällistä kirjaamista edellyttävissä tehtävissä (esim. sairaanhoitajat) suomen kielen vaje voi estää työllistymisen.

Sisäasianministeriön (2021) mukaan tulevina vuosina Suomen ja sen alueiden taloudellisen huoltosuhteen odotetaan heikentyvän merkittävästi. Maahanmuuttoa pidetään yhtenä keskeisenä tekijänä maamme elinvoimaisuuden ja kilpailukykyyn ylläpitämiseksi ja vahvistamiseksi. Tutkimusmaakunnissa on kuntia, joiden huoltosuhte on heikko ja 65 vuotta täyttäneiden osuus väestössä on lähes 40 %. Kritiikkiä on esitetty siitä, voiko huoltosuhteeseen liittyviä ongelmia ratkaista maahanmuuttoa lisäämällä (esim. Saukkonen 2022). Maahanmuutto ei ole vielä merkittävää huoltosuhteen ja väestörakenteen tasapainottamiseksi.

Tämän tutkimuksen rajoitteena on, että tilastoissa käytetään toisistaan poikkeavia käsitteitä maahanmuuttajista. Käsitteissä on kirjoja eikä maahanmuuttaja -käsitteellä ole systemaattisesti saatavilla julkisia tilastoja. Toinen rajoite on aika eli miltä vuodelta uusimmat julkiset tilastot ovat saatavilla. Tutkimuksessa on käytetty uusinta mahdollista tilastotietoa.

Muuttotappioalueita koskevalle jatkotutkimukselle on tarvetta. Mikä pitää monia maahanmuuttajia näillä alueilla ja miksi osa muuttaa sieltä pois? Tämän dynamiikan tarkastelu olisi kiinnostavaa ja tarpeellista.

Kiitokset

Osoitamme kiitokset dosentti Maili Malinille tuottamastaan grafiikasta ”Coming of Age in Exile (CAGE) – Health and Socio-Economic Inequities in Young Refugees in the Nordic Welfare Societies” -projektin rekisteriaineistosta. CAGE-hanketta rahoitti NordForsk.

Lähteet

- Ahmad, A. (2015). Since Many of My Friends Were Working in the Restaurant: The Dual Role of Immigrants' Social Networks in Occupational Attainment in the Finnish Labour Market. *International Migration & Integration*, 16(4), 965–985.
- Ahmad, A. (2020). When the name matters: An experimental investigation of ethnic discrimination in the Finnish labor market. *Sociological Inquiry*, 90(3), 468–496.
- Bandura, A. (2006). Toward a psychology of human agency. *Perspectives on psychological science*, 1(2), 164–180.
- Bauman, Z. (2002). *Notkea moderni*. Tampere: Vastapaino.
- Berlina, A. & Cavicchia, R. (2023). Employers' perspectives on hiring immigrants – Experiences from the Nordic countries. Nord 2023:43. Nordic Council of Ministers. Saatavissa: <https://pub.norden.org/nord2023-043> (Katsottu 6.2.2024).
- Biesta, G. & Tedder, M. (2007). Agency and learning in the lifecourse: Towards an ecological perspective. *Studies in the Education of Adults*, 39(2) 132–149.
- CAGE (2023). Coming of Age in Exile, CAGE. Saatavissa: <https://cage.ku.dk/> (Katsottu 22.5.2023).
- Carson, E., Ranzijn, R., Winefield, A. & Marsden, H. (2004). Intellectual capital. Mapping employee and work group attributes. *Journal of Intellectual Capital*, 5, 443–463.
- Dunlavy, A. & Gauffin, K. (2020). Labour Market Outcomes among Refugee Youth in the Nordic Countries: A Quantitative Comparative Overview. Teoksessa Signe Smith Jervelund, Allan Krasnik, & Anne-Katrine Rosenkrantz de Lasson (toim.), *Coming of Age in Exile: Health and Socio-Economic Inequalities in Young Refugees in the Nordic Welfare Societies* (s. 50–56). Copenhagen: University of Copenhagen, Department of Public Health.
- Elfadl, W., Lilja, E., Skogberg, N., Selling, K. & Castaneda, A. E. (2020). The Association between Pre- and Post-Migration Wellbeing Factors with Integration among Russian, Somali, and Kurdish Origin Adults in Finland. *Finnish Yearbook of Population Research*, 55(2020), 45–59.
- Elinkeinoelämän keskusliitto (2021). Tilastoja maahanmuuttajien työllisyydestä 17.10.2021. <http://www.ek.fi>. Luettu 31.7.2023.
- Elo, M., Aman, R. & Täube, F. (2020). Female Migrants and Brain Waste – A Conceptual Challenge with Societal Implications. *International Migration*. Saatavissa: <https://doi.org/10.1111/imig.12783> (Katsottu 22.5.2023).
- Eurooppa-neuvosto (2023). Infografiikka – Ukrainalaispakolaiset EU:ssa. Saatavissa: <https://www.consilium.europa.eu/fi/infographics/ukraine-refugees-eu/> (Katsottu 24.4.2023).
- EVA (2021). Työvoiman kirja. Saatavissa: <https://www.eva.fi/wp-content/uploads/2021/09/eva-fakta-tyovoima-kirja-2021.pdf> (Katsottu 28.6.2023).
- Forsander, A. (2002). *Luottamuksen ehdot. Maahanmuuttajat 1990–luvun suomalaisilla työmarkkinoilla*. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 39/2002. Helsinki: Väestöliitto.
- Giddens, A. (1984). *The constitution of society: Outline of the theory of structuration*. University of California Press.
- Gordon, T. (2008). Toimijuuden käsitteen dilemmoja. Teoksessa Meurman-Solin, A. & Pyysiäinen, I. (toim.), *Ihmistieteet tänään* (s. 114–130). Tampere: Gaudeamus.
- Heckhausen, J. (2021). Invited commentary: Societal constraints and individual agency: Navigating educational transitions for upward mobility. *Journal of youth adolescence*, 50, 437–445. Saatavissa: <https://doi.org/10.1007/s10964-020-01311-0> (Katsottu 31.7.2023).
- Heikkilä, E. & Pikkarainen, M. (2008). *Väestön ja työvoiman kansainvälistyminen nyt ja tulevaisuudessa*. Siirtolaisuustutkimuksia A 30. Turku: Siirtolaisuusinstituutti. Saatavissa: <https://www.doria.fi/handle/10024/178380> (Katsottu 24.5.2023).
- Heikkilä, E. & Pikkarainen, M. (2010). Differential population development in the regions of Finland. *Population, Space and Place*, 16(4), 323–334. Saatavissa: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1002/psp.561> (Katsottu 26.5.2023).
- Heikkilä, E. (2017). Immigrants in the Finnish Labour Market and Future Needs in an Ageing Society. Teoksessa Heikkilä, E. (toim.), *Immigrants and the Labour Markets: Experiences from Abroad and Finland* (s. 131–160). Turku, Finland: Migration Institute of Finland. Saatavissa: <https://www.doria.fi/handle/10024/178081> (Katsottu 24.4.2023).
- Heikkilä, E. & Yeasmin, N. (2021). Labour market integration of immigrants in Finland. Jeffrey H. Cohen, J. H. & Sirkeci, I. (eds.), *Handbook of Culture and Migration*, 186–202. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Ltd., Elgar Handbooks in Migration.

- Heikkilä, E. (2021). Labour Market Participation of Immigrants and Challenges in Finland. Teoksessa Tilbe, F. & Heikkilä, E. (toim.), *Work and Migration: Case Studies from around the World* (s. 5–29). Migration Series 37. London: Transnational Press.
- Heleniak, T. (2023). Are we witnessing a new demographic reality in the Nordics? Blog 20.10.2023. Nordregio. Saatavissa: <https://nordregio.org/blog/are-we-witnessing-a-new-demographic-reality-in-the-nordics/> (Katsottu 6.2.2024).
- Hitlin, S. & Elder, G. H. (2007). Time, self, and the curiously abstract concept of agency. *Sociological theory*, 25(2), 170–191.
- Honkasalo, M.-L. (2013). Katveessa – pieni toimijuus kriittisenä avauksena toiminnan teoriaan. *Tiede & Edistys*, 38(1), 42–61.
- Honkasalo, M.-L., Jylhäkangas, L. & Leppo, A. (toim.) (2022). *Haavoittuva toimijuus — Sairastaminen ja hoiva hyvinvointivaltion laitamilla*. Tampere: Vastapaino.
- Hult, M., Saaranen, T. & Pietilä, A.-M. (2016). Työttömien kokemuksia terveydestä ja hyvinvoinnista: haastattelututkimus. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti*, 53, 108–118.
- Hämäläinen, T. (2022). *Kilpailukykyyn tulevaisuus*. Työpapereita. Helsinki: Sitra.
- Hökkä, P., Vähäsantanen, K. & Saarinen, J. (2010). Toimijuuden tilat ja tunnot – opettajien muuttuva työ koulutusorganisaatiossa. Teoksessa Collin, K., Paloniemi, S., Rasku-Puttonen, H. & Tynjälä P. (toim.), *Luovuus, oppiminen ja asiantuntijuus: Koulutuksen ja työelämän näkökulmia*. 141–159. Helsinki: WSOY.
- Ihmisoikeusliitto (2024). Syrjintä on Suomessa monille arkipäivää. Saatavissa: <https://ihmisoikeusliitto.fi/tyomme/yhdenvertaisuus-ja-syrjinta/> (Katsottu 6.2.2024).
- Jyrkämä, J. (2008). Toimijuus, ikääntyminen ja arkielämä. *Gerontologia*, 4, 190–213.
- Kainuu-ohjelma (2020). Maakuntasuunnitelma 2035. Maakuntaohjelma 2018–2021. Julkaisunumero: A:15. Kainuun liitto.
- Kanninen, O. & Virkola, T. (2021). *Rekrytointisyrjintä ja sen vastaiset keinot*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021: 27. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Karjalainen, E. (1989). Migration and Regional Development in the Rural Communes of Kainuu, Finland in 1980–85. *Nordia*, 23(1), 1–89.
- Kauravaara, K. (2013). *Mitä sitten, jos ei liikuta? Etnografinen tutkimus nuorista miehistä*. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 276. Jyväskylän yliopisto: Liikunnan ja kansanterveyden tutkimuskeskus.
- Keskuskaupakamari (2023). *Kansainvälinen ja vetovoimainen Suomi*. Saatavissa: <https://kauppakamari.fi/wp-content/uploads/2023/02/Kansainvalinen-ja-vetovoimainen-Suomi-Ratkaisu.pdf> (Katsottu 11.12.2023).
- Kiviholma, S. & Karhunen, H. (2022). Systematic Review of Active Labor Market Policies 'Effects on Immigrants' Employment. Publications of the Ministry of Economic Affairs and Employment 2022:27. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-638-3> (Katsottu 31.7.2023).
- Koivunen, M., Lämsä, A.-M. & Heikkinen, S. (2012). *Ura siirtymät muuttovaassa työelämässä: analyysi urasiirtymän käsitteestä*. Working paper/Jyväskylä University. School of Business and Economics 371.
- Keva (2021). Kuntien työvoimaennuste 2030. Analyysi kuntien työvoima- ja osaamistarpeista 16.2.2021. Keva/Aula Research Oy.
- Kymenlaakson liitto/Tilastot ja ennusteet. 2020. *Kymenlaakso Työpaikat, yritystoiminta, työllisyys, työvoima, koulutusrakenne*. Saatavissa: <http://www.kymnelaakso.fi>
- Kyhä, H. (2011). *Koulu- ja maahanmuuttajat työmarkkinoilla: Tutkimus korkeakoulututkimuksen suorittaneiden maahanmuuttajien työllistymisestä ja työurien alusta Suomessa*. Turun yliopiston julkaisuja C 321. Turku: Turun yliopisto.
- Laakso, S. (2020). Muuttajat, aluetalous ja alueellinen eriytyminen. Teoksessa Heikkilä, E. (toim.), *Mihin suuntaan Suomi kehittyy? Liikkuvuuden ja muuttoliikkeen dynamiikka*. In *Which Direction is Finland Evolving? The Dynamics of Mobility and Migration*. X Muuttoliikesymposium 2019. Julkaisuja 39. Turku: Siirtolaisuusinstituutti. Saatavissa: <https://www.doria.fi/handle/10024/180503> (Katsottu 7.12.2023).
- Lagerspetz, E. (2011). Hyvinvoinnin filosofia. Teoksessa Saari, J. (toim.), *Hyvinvointi. Suomalaisen yhteiskunnan perusta*, 79–105. Helsinki: Gaudeamus.
- Liebkind, K., Larja, L. & Brylka, A. A. (2016). Ethnic and gender discrimination in recruitment: Experimental evidence from Finland. *Journal of Social and Political Psychology*, 4(1), 403–426. Saatavissa: <https://doi.org/10.5964/jssp.v4i1.433> (Katsottu 7.12.2023).
- Lyytinen, E. & Toom, N. (2019). *Two-way labour market integration? Perspectives on youth with a refugee background and employers in Finland*. CAGE 3B project report. Copenhagen: University of Copenhagen.
- Mahar, A. L., Cobigo, V. & Stuart, H. (2012). Conceptualizing Belonging. *Disability and Rehabilitation*, 35(12), 1026–1032.
- McNay, L. (2004). Agency and experience: Gender as a lived relation. *The Sociological Review*, 52(2), 175–190.
- Mäkinen, S. (2016). Nuorten toimijuuden tilat ja rajat koulutuksen katveista kerrottuna. *Nuorisotutkimus* 34 (2), 3–18.

- Ohisalo, M. (2017). *Murusia hyvinvointivaltion pohjalla. Leipäjonot, koettu hyvinvointi ja huono-osaisuus*. Publications of the University of Eastern Finland, Dissertations in Social Sciences and Business Studies 148. Kuopio: University of Eastern Finland.
- Oikeusministeriö (2018). Häirintä on syrjintää. Syrjintä Suomessa. Ajankohtaista tietoa syrjinnästä ja yhdenvertaisuudesta. *Policy Brief* 1/2018. Helsinki: Oikeusministeriö.
- Ojala, H., Palmu, T. & Saarinen, J. (2009). *Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa*. Tampere: Vastapaino.
- Pehkonen, A. (2017). The Role of Social Networks in Diverse Work Communities. Teoksessa Heikkilä E. (toim.), *Immigrants and the Labour Markets: Experiences from Abroad and Finland*. 177–194. Turku, Finland: Migration Institute of Finland. Saatavissa: <https://www.doria.fi/handle/10024/178081> (Katsottu 9.6.2023).
- Pehkonen, A. (2018). Together or Alone Together in Ethnically Diverse Work Communities: High-skilled Expatriates and Social Networking in Finland. Teoksessa Habti, D. & Elo, M. (toim.), *Global Mobility of Highly Skilled People: Multidisciplinary Perspectives on Self-initiated Expatriation*, 165–185. Springer.
- Pyykönen, A.-M., Lammintakanen, J. & Pehkonen, A. (2022). Syrjiikö digitalisointi ihmisiä sosiaalipalveluissa? Raportti. Kunnallissalan kehittämissäätiö. Julkaisu 50.
- Ranta, M. (2015). *Pathways to adulthood: developmental tasks, financial resources and agency*. Jyväskylä studies in education, psychology and social research, 527. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Ryynänen, J., Somonen, A. & Karkkola, P. (2020). Psykologiset perustarpeet työelämässä – autonomian edistämällä kohti työn imua. *Työelämän tutkimus*, 18(3), 246–260.
- Sarvimäki, M. & Hämäläinen, K. (2016). Integrating immigrants: The impact of restructuring active labor market programs. *Journal of Labor Economics*, 34(2), 479–508. Saatavissa: DOI: 10.1086/683667 (Katsottu 31.7.2023).
- Saukkonen, P. (2022). *Puheet työperäisestä maahanmuutosta ovat täysin epärealistisia ja vastuuttomia, sanoo tutkija*. Helsingin Sanomat 12.11.2022.
- Schoon, I. & Heckhausen, J. (2019). Conceptualizing individual agency in the transition from school to work: A social-ecological developmental perspective. *Adolescent research review*, (4), 135–148. Saatavissa: <https://doi.org/10.1007/s40894-019-00111-3> (Katsottu 15.6.2023).
- Settersten, R. A. & Gannon, L. (2005). Structure, agency, and the space between: On the challenges and contradictions of a blended view of the life course. *Advances in life course research*, 10(5), 35–55.
- Silvonen, J. (2015). Toiminta ja suhteet – neljä fragmenttia toimijuudesta. Teoksessa Kauppila, P. A., Silvennoinen, J. & Vanhalakka-Ruoho, M. (toim.), *Toimijuus ja elämäntulkku*, 3–15. Publications of the University of Eastern Finland. Reports and Studies in Educations, Humanities and Theology 11. Joensuu: University of Eastern Finland.
- Sisäministeriö (2021). *Suomen väestö monimuotoistuu – vaihtelua on alueittain*. Maahanmuuton tilannekatsaus 1/2021. Saatavissa: <https://intermin.fi/-/suomen-vaesto-monimuotoistuu-vaihtelua-on-alueittain> (Katsottu 7.12.2023).
- Sjöblom-Immala, H. (2012). *Työtä, palveluja ja luonnonläheisyyttä. Maahanmuuttajien Suomen sisäiset muutot, asu-mistoiveet ja kotoutuminen 2000-luvulla*. Tutkimuksia A 40. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Sutela, H. (2015). Ulkomaalaistaustaiset työelämässä: Ulkomaalaistaustaisten työsuhteet usein määrä- tai osa-aikaisia – ammattirakenne selittää suuren osan eroista. Teoksessa Tarja Nieminen, Hanna Sutela & Ulla Hannula (toim.), *Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014* (s. 83–110). Helsinki: Tilastokeskus, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos ja Työterveyslaitos. Saatavissa: https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/184506/yyti_uso_201500_2015_16163_net.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Katsottu 6.2.2024).
- Tilastokeskus (2021). Väestöennuste 2021–2070. Syntyvyys ei ole Suomessa ikärakenteen kannalta riittävällä tasolla. Saatavissa: https://www.stat.fi/til/vaenn/2021/vaenn_2021_09-30_fi.pdf (Katsottu 17.5.2023).
- Tilastokeskus (2023). Väestörakenne. Saatavissa: https://pxdata.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__vaerak/?tablelist=true (Katsottu 26.10.2023).
- Tilastokeskus. (2023a). Tunnuslukuja väestöstä alueittain. Saatavissa: https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__vaerak/statfin__vaerak_pxt_11ra.px/ (Katsottu 18.4.2023).
- Tilastokeskus (2023b). Pääasiallisen toiminnan luokituksen menetelmäseloste työssäkäyntitilastossa. Saatavissa: <https://www.stat.fi/tup/kokeelliset-tilastot/vaeston-paaasiallinen-toiminta/metelmaseloste/index.html> (Katsottu 5.12.2023).
- Tilastokeskus (2023c). Ei työssä, koulutuksessa eikä asevelvollisuutta suorittamassa olevien nuorten osuus. Saatavissa: https://www.stat.fi/meta/kas/ei_tyossa_koul.html (Katsottu 5.12.2023).
- Tilastokeskus (2023d). Ulkomaalaistaustaiset. Saatavissa: <https://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/maahanmuuttajat-vaestossa/ulkomaalaistaustaiset.html> (Katsottu 5.12.2023).
- Tedre, S. & Pehkonen, A. (2014). Aging People as Communal Actors: A Case Study in Rural Villages of East Finland. *SAGE Open*. April-June 2014, 1–11. Saatavissa: <http://DOI:10.1177/2158244014533556> (Katsottu 31.7.2023).
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2014). *Maahanmuuttajien työllistyminen. Taustatekijät, työnbaku ja työvoimapalvelut*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Työ ja yrittäjyys 2014: 6. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.

- Työ- ja elinkeinoministeriö (2021). *Kotoutumisen sanasto: 1. laitos*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Kotouttaminen 2021: 54. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2023). Kotoutumisen indikaattorit. Saatavissa: <https://kototietokanta.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/Kotoutumisenindikaattorit> (Katsottu 18.4.2023).
- Vähäsantanen, K. & Eteläpelto, A. (2011). Vocational teachers' pathways in the course of a curriculum reform. *Journal of Curriculum Studies*, 43(3), 291–312. Saatavissa: <https://doi.org/10.1080/00220272.2011.557839> (Katsottu 31.7.2023).
- Watson, R. (2015). Quantitative research. *Nursing Standard*, 29(31), 1–7.
- Williams, C. (2007). Research Methods. *Journal of Business & Economic Research*, 5(3), 65–72.
- Yhdenvertaisuusvaltuutettu (2023). *Häirintä*. Saatavissa: <https://syrjinta.fi/hairinta> (Katsottu 7.12.2023).